

Streszczenie

Celem pracy jest przedstawienie typów wypowiedzi, które pod względem tematu, podstawowych intencji komunikacyjnych, sposobu ujęcia stylistycznego, intelektualizacji języka reprezentują typ gatunków akademickich. Zbiór jest zróżnicowany gatunkowo – obejmuje teksty realizujące biografie retoryczne i literacko-kulturalne, przemówienia jubileuszowe, wspomnienia, nekrologi naukowe, typy wykładów, w tym: uniwersyteckie przemówienia okolicznościowe oraz współczesne laudacje naukowe. Gatunki te, czerpiąc z wzorów historycznych, dostosowują się do zmieniających sytuacji pragmatycznych, do oczekiwań odbiorczych. Stąd w ich analizie niezbędne jest każdorazowo uwzględnianie szerokiego kontekstu kulturowego: typu sytuacji, kategorii uczestników, sposobu widzenia świata. Gatunek jest ujmowany jako struktura konwencjonalna, która zachowując podstawowe wyznaczniki, dostosowuje się do wymagań sytuacyjnych oraz wchodzi w relacje z innymi formami gatunkowymi.

Wymienione gatunki biorą swój początek w nauczaniu retoryki, które utrwaliło się na wszystkich uniwersytetach w ciągu XV wieku, a także w praktyce mów uniwersyteckich. Mowy dotyczyły ważnych wydarzeń z życia uczelni, towarzyszyły uroczystościom publicznym i kościelnym. W ostatniej ćwierci XV stulecia zaczęto zrywać z wzorami scholastycznymi na rzecz mów uniwersyteckich, prezentujących styl humanistyczny. Prądy te napływały z Włoch. Gatunkiem, który rozkwitł w czasach renesansu, była biografia literacko-kulturalna, dominująca w Polsce w ciągu następnych trzech wieków.

Nauka retoryki i popisy oratorskie uczniów odbywały się w kolegiach prowadzonych przez zakony pijarów, teatynów i jezuitów.

Oratorstwo znajdowało zastosowanie głównie w mowach sejmowych i kazaniach.

Na początku XIX wieku miejscem rozkwitu biografii pochwalnej stała się działalność Warszawskiego Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Do obowiązków członków TPN należało upamiętnianie zmarłych działaczy, co przyjmowało postać mów (biografii) pochwalnych. Ten okres przynosi też przykłady funkcjonowania innych mów związanych z bytem szkół wyższych: wykładów, zagajeń, nekrologów, traktatów o życiu i pismach danej postaci.

Pod koniec XIX wieku do polskiego obyczaju społecznego weszły jubileusze. Dominowały jubileusze okolicznościowe poświęcone ważnym postaciom w życiu publicznym. Wraz ze wzrostem rangi zawodu akademickiego – naukowca – zaczęto świętować jubileusze naukowe, powstawały księgi jubileuszowe dedykowane szczególnie zasłużonym uczonym, wydawano druki okolicznościowe.

Naukowe nekrologi wspomnieniowe rozpowszechniły się wraz z rozwojem czasopiśmiennictwa specjalistycznego. Wspomnienia o zmarłych badaczach miały stałe miejsce na łamach prasy. Nekrologi często przybierały (tak jak i dzisiaj) formę rozbudowanego artykułu o życiu i dziele zmarłego. Oprócz funkcji informacyjnej cechują się walorem poznawczym, komemoratywnym, niekiedy wypowiedź ma charakter subiektywny.

Obecność wykładów w tym zbiorze gatunków jest oczywista. Wykład funkcjonuje jako jednostka dydaktyczna, jego wartość podkreśla się w mowach jubileuszowych i wspomnieniach o zmarłych uczonych. Obok tej formy wyróżniono uniwersyteckie przemówienia okolicznościowe, które dotyczą idei uniwersytetu jako miejsca zdobywania i przekazywania nauki, prowadzenia badań, wartości uniwersytetu w życiu społecznym.

Laudacje naukowe są związane z ceremonialnym życiem uniwersyteckim: dotyczą szczególnych uroczystości, jak odnowienie doktoratu, nadanie tytułu doktora *honoris causa*. Stanowią żywy gatunek wypowiedzi; ich obudowa sytuacyjna, ustalony wzorzec nadawczo-odbiorczy i wartość symboliczna decydują o stabilności gatunku.

Omówione w pracy formy genologiczne należą do gatunków użytkowych, a ich realizacja odwołuje się do konwencji kulturowych, które

obejmują kategorie językowe, poznawcze, strukturalne, pragmatyczne. Nie mniej ważny jest prezentowany przez nie obraz świata.

Przedstawione badania otwierają perspektywy porównawcze zarówno w obrębie gatunków oraz ich ewolucji, jak i w płaszczyźnie społeczno-geograficznej.